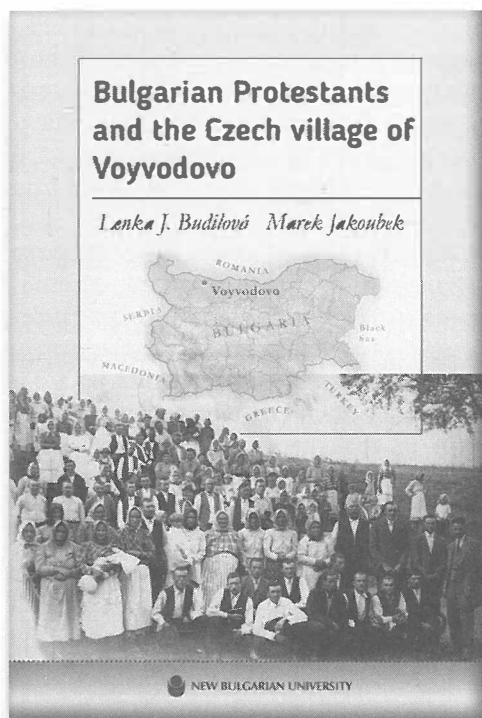

РЕЦЕНЗИИ И ОТЗИВИ

**BUDILOVA, LENKA, MAREK JAKOUBEK.
BULGARIAN PROTESTANTS AND THE CZECH VILLAGE
OF VOYVODOVO**

Sofia: New Bulgarian University, 2018, 144 p.

Книгата „Bulgarian Protestants and the Czech Village of Voyvodovo” на социалните антрополози Ленка Будилова и Марек Якоубек (2018, издание на Нов български университет) дава важна заявка за преосмисляне и апробиране на нови подходи към анализа на религиозните и етническите идентичности, както в локален, така и в глобален контекст. Най-напред насочването на изследователския интерес към една малка протестантска общност от чешки заселници в България, най-активна през 20-те и 30-те години на миналия век, поставя ключови въпроси относно сложната динамика и темпоралност на транскултурните модели на религиозността и националната принадлежност. То гарантира интригуващ антропологически/етнографски сюжет, който се разгръща на множество нива и далеч надхвърля биографичните траектории и обща историческа

съдба на шепа вярващи хора, напуснали Банат в края на 19 и началото на 20 век, за да потърсят, намерят и буквално изградят из основи нов дом в село Войводово, превръщайки се в една от най-сплотените и колоритни конфесионални общности в страната. Най-напред Будилова и Якоубек убедително показват, че големите разкази стъпват върху малките истории. В тяхното изследване Войводово не е просто западнал и пустеещ регион в северозападна България, който, благодарение на преселниците чехи, постепенно преживява впечатляващ разцвет и постига завиден стопански просперитет. То е несравнимо повече: най-напред – пресечна точка на геополитически прекроявания и жизнени проекти, след това – на културни походи и завоевания, на родови наследства/

семејни традиции и не на последно място – на утопични религиозни хоризонти и всекидневни верови практики.

Най-важните събития в българската история през миналия век – войните, стопанските кризи, установяването на тоталитарния комунистически режим пряко или косвено задават контекстите, в които се разгръща специфичната „характерология“ на религиозните активности на чешката общност в село Войводово. Така например, установената на 9 септември 1944 г. социалистическа власт в страната в решаваща степен предопределя реемиграцията на методистите с чешки корени от въпросното населено място в Чехословакия, процес, започнал още в края на същото десетилетие по силата на междуправителствени спогодби между тогавашните режими, доминирани от компартиите в двете държави от просталинисткия Източен блок. Още по-рано стопанската икономика от междувоенния период с нейния неравен ритъм и сложни превъртания предоставя терен за усилен труд и благоденствие на преселническата общност.

Книгата подробно проследява пренасянето на традициите и практиките, характерни за централноевропейската протестантска култура на българска почва, което значително допринася за разцвета на района на село Войводово, както и за обособяването на неговото специфично социо-културно лице. От една страна, принадлежността на войводовските чехи към въпросната културна рамка обуславя превръщането им в затворена религиозна общност, функционираща по свои собствени вътрешни закони, почти напълно автономно от конкретния исторически бекграунд на един или друг исторически период. От друга, обаче образецът на протестантската предприемчивост, ако се позовем на класическите трудове на Вебер, подтиква методистите да разгърнат завидна стопанска активност, да отглеждат нови за региона растителни култури, да се занимават с технологичното модернизиране на селското стопанско, да развият впечатляваща по обема си вътрешна и външна търговия и др.

Изследването на Будилова и Якоубек по убедителен начин защитава тезата, че религиозната принадлежност е основен и решаващ фактор за конституирането на общностна идентичност. В православна страна като България чехите-методисти са принудени да отстояват своето конфесионално и етническо своеобразие в обстановка на сложни съперничества и сътрудничества с представителите на останалите религиозни общности в региона. От тази гледна точка ценен принос на книгата е нейната въвеждаща част, в която се проследява историята на протестантските мисии в България. По този начин, в сравнителен исторически план, се търсят интересни аналогии на културната ситуация с чехите от Войводово, които рамкират генезиса на една, определяща поведенчески практики и модели в подобно отношение, традиция, съществуваща още от първата три десетилетия на 19 в. Особен акцент в книгата е разцеплението в периода между войните на протестантската общност в селото на методисти и дарбисти, което е важен културен маркер на опитите за модернизация на същата през първата половина на 20 в. На пръв поглед строго религиозните различия и спорове всъщност имат и „външни“ социокултурни измерения, отразяващи постепенно настъпващата и към патриархалното българско село междувоенна модерност.

Какво означава да бъдеш религиозен в най-строгия смисъл на това понятие в среда, която е нетрадиционна за собствената ти конфесионална и културна принадлежност е и един от централните въпроси, които си задават чешките антрополози. Историческата реконструкция е само подстъп за последователно и интригуващо проникване в пластове на едно крайно далечно и чуждо на секуларната съвременност религиозно време и пространство. Ленка Будилова и Марек Якоубек изцяло следват най-новите тенденции в рамките на съвременната етнография, социална антропология и устна история, свързани с интереса към индивидуалните траектории на социалните групирания и сътрудничества. На базата на впечатляваща по обема и продължителността си дългогодишна теренна работа както на територията на България, така и на днешна Чехия, те успяват да пресъздадат и интерпретират изгубени културни светове през очите на религиозните им дейци. Високата научна стойност на изследването е гарантирана от големия брой интервюта с живите членове на описваната в книгата методистка общност, като същевременно последните привличат читателското внимание към интимното преживяване на пътуването към обетованата земя на спасените в евангелската вяра.

Не по-малко постижение е постигнатият баланс между описанието на груповата динамика на религиозните практики и оглеждането в дълбочина на стабилизациите и дестабилизациите на индивидуалните религиозни идентичности. Книгата показва, че всекидневното споделяне и обрънатост към един трансцендентен хоризонт може да бъде както консолидиращ фактор за дадена малка общност, така и източник на междуличностни конфликти и напрежения, на драматични ситуации на приемане или отхвърляне на определени религиозни авторитети. Още повече че въпросните конфликти и ситуации са предадени с тяхната особена смислова и емоционална натовареност. Така например, читателят не може да остане равнодушен към опитите на жителите на Войводино да съхранят моралната аура на пастор Рохачек, чието публично поведение се отличава с голяма строгост и ригоризъм, докато в същото време в личния си живот той изневерява на съпругата си с други жени и се отдава на гуляи в скъпи ресторанти. Накрая все пак той е санкциониран от общността и принуден да замине за града, където изцяло губи своята харизма, става клошар и прекъсва всякакви контакти с бившите си събратя по вяра. От избора и анализа на интервютата в тази връзка става ясно, че религиозната нагласа дисциплинира в голяма степен и биографичния наратив, овладявайки и цензурирайки спомените за негативните примери и „морален упадък“ с библейски предписания за избягване на оценки и присъди на недостойните постъпки на братята по вяра. Чешките антрополози всъщност успяват да разгърнат сюжета за пастора, движейки се умело между полуизказаното и полупремълчаното, очертавайки с деликатност ерупциите и травматичните места в религиозната памет на своите респонденти.

Друг интересен епизод е споменатото разцепление на чешката общност във Войводово на методисти-традиционалисти и дарбисти, случило се през 1925 г. Новият пастор Ковал, лужишки сърбин, който идва на мястото на Рохачек, също залага на ригористкия дискурс, но и го допълва с апокалиптични картини на наградите и наказанията за извършените приживе избори и дела, които завла-

дват въображението на селяните. Блестящ оратор, той извежда до крайност методисткия постулат за личната среща с Христос и така си спечелва и верни последователи, и сериозни врагове, като последните дори правят опит да го прогонят от дома му. В разказите на респондентите той противопоставя „вратата на предците“ на персоналното търсене и постигане на спасението, което в определен момент добива такава острота, че почти половината село се оттегля от методистката църква и си намира ново място за събрания, където да обсъжда важни въпроси от рода на това: имат ли вярващите нужда от свещеници, кое е най-важното за спасението – вратата или делата и т.н. Разколът променя дори пазарните отношения в селото, доколкото методистите и дарбистите отказват да продават животни и стоки едни на други. Парадоксално разделението се преодолява малко преди да бъде установен комунистическият режим у нас и чешките преселници отново да тръгнат на път – обратно към родните земи.

Изследването на Ленка Будилова и Марек Якоубек с лекота преодолява възможността да бъде четено единствено като предназначена само за тесен кръг научни специалисти „суха“ академична история за група религиозни аскети в село Войводово. Тъкмо обратното – книгата им е достатъчно вълнуващ и „цветен“ разказ, пресъздаващ живота на чехите във въпросния регион в цялото му многообразие и сложност. Важно е и позиционирането на изследователските усилия в български контекст. По доста колоритен начин чешките антрополози демонстрират функционирането на родния мултирелигиозен модел в исторически план – съвместното съжителство през годините на представители на най-разнообразни религиозни общества и групи на територията на едно северозападно българско село. На сравнително малка територия дарбисти, методисти, православни, павликяни, католици и др. посрещат заедно времената на разцвет и упадък, както и най-различните предизвикателства, пред които ги поставят националните проекти от изминалия 20 в.

Друг принос на книгата е ценното свидетелство за упражняваните върху представителите на нетрадиционните за България религиозни общности репресии, съчетани с политиките за контрол върху тях от страна на тоталитарния социалистически режим.

В заключение можем да кажем, че научният труд на Будилова и Якоубек е своеобразна латерна магия, която ни дава възможност критично да „се взрем“ в собствените си поведенчески и културни нагласи спрямо Другия и въз основа на това да видим в нова светлина образа на бежанците или представителите на различните съвременни религиозни малцинства, а защо не и ролята на религиозността или липсата на такава в собственото ежедневие.

Васил Димитров